



## Avrupa'da büyük turların turizm tarihindeki yeri

### The place of grand tours in the history of tourism in Europe

Muhammet Nimet Çavuş<sup>a</sup>

<sup>a</sup> Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Didim Meslek Yüksekokulu, [mncavus@adu.edu.tr](mailto:mncavus@adu.edu.tr), ORCID: 0000-0003-0860-7643

#### Öz

Bu makalenin temel amacı, Büyük Turun turizm tarihindeki yerini literatüre dayalı olarak ele almaktır. Çalışmada Büyük Turların doğuşu, rotaları, amaçları, sosyal ve kültürel katkıları ve turizm tarihindeki yeri incelenmiştir. Araştırmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Orta Çağ'da seyahat, hac yolculuğuna çıkan insan sayısına bağlı olarak artarken Romantik dönemde seyahat, duygu ve bireyselliğe yapılan vurgu ve geçmişin ve doğanın yüceltilmesiyle Büyük Turun ve modern turist kavramının gelişmesine yol açmıştır. Literatür taraması, Büyük Tur döneminde seyahatin bilgi edinme, bilim izinden gitme ve kişisel gelişim için bir fırsat olduğu ortaya koymuştur. Literatür taraması sonucunda sanat eserleri ve kültürel anıtlar gibi ilgi çekici yerler, Büyük Turun ana motivasyonları arasında olduğu görülmüştür. Ayrıca literatür taraması sonucunda Büyük Tur, yabancıların sergilediği sosyal ve kültürel farklılıkları anlamamanın bir yolu olarak görülmeye başlandığında, kadınların bunda yalnızca önemli bir rol oynamakla kalmadığı, aynı zamanda seyahat yazılarında erkekler kadar üretken hale geldikleri ortaya konmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Büyük tur, turizm, tarih, Avrupa

#### ABSTRACT

The main purpose of this article is to examine the place of the Grand Tour in tourism history based on the literature. The study examines the birth, routes, objectives, social and cultural contributions of Grand Tours and their place in tourism history. Literature review method has been used in the research. While in the Middle Ages, travel increased due to the number of people going on pilgrimage, in the Romantic period, travel led to the development of the Grand Tour and the modern tourist concept with the emphasis on emotion and individuality and the glorification of the past and nature. The literature review revealed that travel during the Grand Tour period was an opportunity to gain knowledge, to follow in the footsteps of science and for personal development. As a result of the literature review, places of interest such as works of art and cultural monuments were among the main motivations for the Grand Tour. The literature review also revealed that when the Grand Tour began to be seen as a way of understanding the social and cultural differences exhibited by foreigners, women not only played an important role in this, but also became as prolific as men in travel writing.

**Keywords:** Grand tour, tourism, history, Europe

## GİRİŞ

Büyük Tur fikri 17. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ve 18. ve 19. yüzyılın başlarında, büyük ölçüde gelişmiştir. İngiliz soyluları için bir tür geçiş dönemi olarak kabul edilmiştir. Büyük Tur'un güzergâhı kesin olarak belirlenmemiştir, ancak tipik olarak İtalya'nın önemli bir varış noktası olduğu Batı Avrupa seyahatine odaklanmıştır. "Büyük Tur" terimi, 1670'te Voyage to Italy (İtalya'ya Yolculuk) adlı kitabında ortaya atan 17. yüzyıl seyahat yazarı Richard Lessels'dan gelmektedir. Kitabının, daha sonra Avrupa kıtasına seyahat ederek eğitim ve kültürel aydınlanma arayan İngiliz gezginler için bir tür turizm patlamasına ilham verdiğine inanılmaktadır. Birçok "Büyük Turist"e, bazen cicerone olarak bilinen bir rehber eşlik etmiştir (Spadafora, 2015). Rehber, öncelikle eğitim amaçlıdır ve genellikle arkadaşları veya aileleriyle seyahat etmişlerdir. Bu, modern gezilere kültürel bağlamlar katan çağdaş tur rehberlerine bir bakıma benzemektedir (Simmonds, 2017).

Zengin bir sosyal elit tarafından kültür, eğitim ve eğlence için Batı Avrupa'da yapılan bir tur olan Büyük Tur, turizm tarihinde en sık atıfta bulunulan aşamalardan biridir. Büyük Tur'a modern turizm çalışmalarında sıklıkla atıfta bulunulmuştur (Burkart ve Medlik 1974; Pearce 1982; Robinson, 1976; Turner ve Ash, 1975; Towner, 1985; Zuelow, 2015; Manai, 2018; Niezgdo, 2019; Seelers, 2020) ve burada turun 18. yüzyılda genç İngiliz aristokrasisi tarafından gerçekleştirilen bir yolculuk olduğu şeklindeki geleneksel imge, çok az değişikliklerle varlığını sürdürmüştür.

Tüm turist hareketleri gibi, Büyük Tur da belirli bir sosyal ve kültürel çevrenin ürünü olmuştur. Sonuç olarak, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar birçok ülkenin tarihinin çeşitli yönleriyle ilgilenen birçok disiplinin dikkatini çekmiş ve her biri konuya ilişkin kendi bakış açısını sunmuştur. Büyük Tur, Fransa, İtalya gibi ülkelerdeki sanatların ve entelektüel

yaşamın gelişimi üzerine yapılan çalışmalarda yer almaktadır (Burdon, 1960; Burke, 1968; Ford, 1981; Hale, 1954; Houghton, 1942; Malins, 1966; Manwaring, 1925; Sutton, 1982; Black, 2011; Niezgoda, 2019). Bu çalışmalarda, bu sosyal sınıfın üyelerinin bu hareket içinde sıklıkla önemli olması nedeniyle Büyük Tur'un aristokrat bir imajı aktarılmaktadır.

Çoğu insan için Büyük Tur ifadesi genellikle geçmiş medeniyetlerin başarılarını keşfetmeyi amaçlayan eski moda bir seyahat tarzını akla getirmektedir. Büyük Turistler bir süre Paris'te ve Fransa'nın başka yerlerinde ikamet edip ardından güneye İtalya'ya yönelmiş ve burada Yarımada'nın içine ve etrafına yaptıkları yolculuk tüm başlıca şehirleri kapsayan bir seyahate dönüşmüştür (Sweet, Verhoeven ve Goldsmith, 2017). Başlangıçta, kıta güzergâhının yalnızca Fransız bölümü Büyük Tur terimiyle anılırken, İtalyan bölümü İtalya'nın Giro'su olarak adlandırılmıştır. Sonunda, Büyük Tur anlamı bir dizi farklı kıta ülkesinden geçen seyahatleri kapsayacak şekilde genişlemiş ve İtalya'nın Giro'su kullanımdan kalkmıştır. Böylece "Büyük Tur" terimi eğitim amaçlı klasik bir kıta turunun özel anlamını geliştirmiştir (Ansell, 2017).

Günümüzde Büyük Tur teriminin hem dar hem de geniş anlamları bir arada bulunmaktadır. Dar anlamda, Büyük Tur, zengin genç on sekizinci yüzyıl İngiliz'inin eğitiminin doruk noktasını temsil etmektedir. Bu geleneğin altın çağında, Büyük Turistler, rahat at arabalarıyla seyahat ederek Avrupa'nın bazı şehirlerini ve hazinelerini ziyaret eden aristokratlar veya zengin kasabalılar olmuştur. Önceki yüzyılda bile, birçok genç soylu Kıta'da seyahat etmiş ve çoğu belirli akademik amaçlar için üniversite şehirlerinde ikamet etmiştir. Bu insanlar, artık sıklıkla Büyük Turun kökeni olarak anılan bir aşamanın başkahramanlarıdır (Brennan, 2004). Hem on yedinci hem de on sekizinci yüzyıllarda, bu tür gezginlerin çoğunluğu, Fransa'da bir süre kaldıktan sonra İtalya'ya ulaşmak ve esas olarak Roma'da, ancak giderek Venedik, Floransa ve Napoli'de de zaman geçirmek için Alplere doğru yolculuklarına devam eden genç İngiliz beyefendiler oluşturmuştur. Bu nedenle, Büyük Tur'un geniş kavramı, iki merkezi yüzyıldan, on altıncı yüzyılın sonlarında bir prelüt ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında bir epilogdan oluşan yaklaşık üç yüz yılı kapsayan bir zaman dilimini ifade etmektedir (Pauncefort, 2017; Goldsmith, 2017; Zuelow, 2015; Seeler, 2020).

Yabancı yerlerde seyahat etmek ve hareket etmek, risk almak ve maceraperest olmak, kişisel değişim için bir metafor olarak görülmüştür ve "zihin ve davranış nezaketi" geliştirmede vazgeçilmez olduğu düşünülmektedir (Quadflieg, 2002: 23). Zuelow (2016: 21–22) ayrıca "Büyük Tur"un çocukluktan yetişkinliğe geçiş ayını ve zenginler için bir bitirme okulu olduğunu ileri sürmektedir. Bu kapsamda Avrupa Büyük Turunun, kültürel değişimin bir biçimini temsil ettiği söylenebilmektedir.

Bu makalenin temel amacı, Büyük Tur'un turizm tarihindeki önemini literatüre dayalı olarak ele almaktır. Büyük Tur muhtemelen tarihsel analize uygun bu tür araştırma materyali bolluğu sağlayan ilk kapsamlı turizm hareketidir (Towner, 1984). Bu çalışmada Büyük Turun doğuşu, rotaları, amaçları ve turizm tarihindeki yerinin literatür çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır.

## **KAVRAMSAL ÇERÇEVE**

### **Büyük Tur'un Doğuşu ve Amacı**

Avrupa Büyük Turu çoğunlukla 17. ve 18. yüzyıllarda Britanya'nın genç soylular ve erkek aristokratlarıyla ilişkilendirilmektedir. Ancak, Büyük Tur döneminin bundan daha da uzun olduğu düşünülmektedir. Seyahat belgeleri, 16. yüzyılın ortalarından itibaren geliştiğini ve 19. yüzyılın başlarına kadar devam ettiğini göstermektedir. İngiliz soylularının yanı sıra, diğer çoğunlukla Protestan olan kuzey Avrupa ülkelerinin zengin sınıfları da sözde Bildungsreisen (eğitim seyahati) yapmış ve kendilerini Büyük Turistler olarak tanımlamışlardır (Zuelow, 2016). Soylu erkekler erken dönem seyahat yazılarına hâkim olduğundan, çoğu çalışma Büyük Tur'dan erkek bir uygulama ve erkeksi bir kurum olarak bahsetmektedir. Birkaç genç kadın bu erken dönem seyahat biçimlerine katılmıştır, ancak sesleri ve deneyimleri turizm tarihinde çoğunlukla ihmal edilmiştir (Gleadhill, 2018). Kadın Büyük Turistlerin seyahat deneyimini tartışırken, Gleadhill (2018: 3), Büyük Tur'un şu yorumunu yaptı:

"Seyahat, bu kadınlara erkek meslektaşlarını güçlendirdiği aynı sebeplerden ötürü güç vermeyi vaat ediyordu: sosyal bir belirteç olarak, Britanya'nın Klasik kültürel mirasını tanımanın bir yolu olarak, deneyim yoluyla bilgi edinmenin bir yolu olarak ve ağ kurma fırsatı olarak."

Fransız Devrimi, özellikle İngiltere'den gelen Avrupalı gençler için muhteşem bir seyahat ve aydınlanma döneminin sonunu işaret etmektedir. On yedinci ve on sekizinci yüzyılların genç İngiliz soyluları, ufuklarını genişletmek ve dil, mimari, coğrafya ve kültür hakkında bilgi edinmek için genellikle iki ila dört yıl boyunca Avrupa'yı gezmişler ve bu deneyime Büyük Tur adı verilmiştir. Genel olarak, Büyük Tur, özellikle İtalya, Fransa, Almanya ve İsviçre çevresindeki turistik yerleri ziyaret etmek için eğitim amaçlı Avrupa'da yapılan belirgin bir tur olarak tanımlanmaktadır. Ancak,

900'den fazla yayınlanmış el yazması günlük ve dergiyi inceledikten sonra, Towner (1984, 1985), Büyük Tur'a girişmenin altında yatan gerçek nedenlerin belirsizliğini koruduğu sonucuna varmıştır. Büyük Tur döneminin ilk yıllarında hedonik nedenlerle ve saf eğlence için seyahat etmek hoş karşılanmamış ve kariyer veya edebi gibi eğitim nedenlerinin baskın motivasyonlar olduğuna inanılmıştır (Ceserani vd., 2017).

On sekizinci yüzyılın sonuna kadar sona ermeyen Büyük Tur, on altıncı yüzyılda başlamış ve on yedinci yüzyılda popülerlik kazanmıştır. On altıncı yüzyıl Avrupa'sının ayrıcalıklı genç mezunları, mezun olduktan sonra sanat ve kültürel deneyimler aramak için kıtayı dolaşmışlardır. Çok popüler hale gelen bu uygulama, Richard Lassels'in 1670 tarihli *Voyage to Italy* adlı kitabında tanıttığı bir terim olan Büyük Tur olarak bilinmeye başlanmıştır. Bu genç, klasik eğitilmiş Turistler, kendileri için yurtdışında birkaç yıl geçirebilecek kadar zenginlerdir. Güney İngiltere'den ayrılırken, diğer ülkelerde tanıştıkları insanlarla iletişim kurmak ve onlardan öğrenmek için yanlarında referans ve tanıtım mektupları taşımışlardır. Bazı turistler yurtdışındayken eğitimlerine devam etmek ve ufuklarını genişletmek istemiş, bazıları sadece eğlenceli ve rahat seyahatlerin peşinde olmuştur, ancak çoğu ikisinin bir kombinasyonunu istemiştir.

Büyük Tur, Britanya (İngiltere) ve diğer yerlerden gelen aristokratların oğullarının gerçekleştirdiği Avrupa turuydu ve 18. yüzyılda en parlak dönemini yaşamıştır. Bu zengin turistler, sanat, beşeri bilimler, müzik ve mimaride en yüksek veya en medeni kültürel başarılarla sahip olan Napoli, Paris, Roma ve diğer şehirlere seyahat etmişlerdir. Tur, kişinin statüsünün ve yönetme hakkının bir göstergesi olarak hizmet eden kültürel bir bilgi edinme aracı olarak hizmet etmiştir (Feiffer, 1985; Withey, 1997).

### **Büyük Tur Rotaları**

Büyük Tur için belirlenmiş bir güzergâh yoktur ve varış noktaları yüzyıllar boyunca değişmiştir. Ancak 18. yüzyılda, Paris'in temel bir durak ve Roma'nın turun doruk noktası olduğu standart bir rota şekillenmiştir. Genç İngilizler geleneksel olarak Manş Denizi'ni Dover'dan Fransa'nın Le Havre kentine geçmişlerdir. Daha sonra Fransa, Almanya, Hollanda, İsveç ve Danimarka gibi diğer ülkelerden gelen genç adamlarla Paris'te uzun süreli bir konaklama için bir araya gelmişlerdir. Orada, Büyük Turistler Fransız görgü kurallarını ve modasını öğrenmiş ve binicilik, eskrim ve dans dersleri almışlardır (Zuelow, 2015).

Daha sonra büyük turistler güneye Lyon'a seyahat etmiş veya Cenis Dağı Geçidi'nden Alpler üzerinden İtalya'ya geçmişler ya da Marsilya'dan deniz yoluyla Livorno veya Cenova'ya geçmişlerdir. İtalya'ya vardıklarında Büyük Turistler genellikle Floransa, Venedik, Roma ve Napoli'yi ziyaret etmişlerdir. Floransa Rönesans sanatıyla tanınmıştır ve gezginler Leonardo da Vinci, Raphael ve Michelangelo'nun yanı sıra diğerlerinin sanatını incelemek için özel koleksiyonlara giriş izni aramışlardır (Black, 2017). Öte yandan Venedik bir parti şehri olarak bilinmektedir ve birçok ziyaretçi yıllık düzenlenen karnavala katılmışlardır. Şehir ayrıca birçok Büyük Turistin hediyelik eşyalarını eve götürmesi beklendiği için sanat siparişi verme veya satın alma yeri olarak da bilinmektedir. Venedikli sanatçılar Canaletto ve Giovanni Battista Piranesi turistler arasında popüler olan veduta veya "manzara" resimleri yaratmıştır. Canaletto, Venedik mimarisinin kesin tasvirlerini çizerken Piranesi, Antik Roma kalıntılarının baskılarını yapmıştır. Venedik'i, Büyük Turun nihai durağı olan Roma'da uzun bir konaklama izlemiştir (Maitte, 2017). Genç gezginler şehrin antik kalıntılarını ve o zamanki çağdaş Barok sanatını ve mimarisini incelemişlerdir. 1738 ve 1748'de sırasıyla Herculaneum ve Pompeii antik kentlerinde kazılar başladığında, Büyük Turistler kısa sürede Napoli'ye kadar güneye doğru yol almaya başlamışlardır. Daha sonra Büyük Tur, Sicilya ve Yunanistan'ı da içerecek şekilde genişlemiştir. Dönüş yolculuğu genellikle Doğu Avrupa, Almanya ve Viyana, Prag, Dresden ve Berlin gibi şehirlerde duraklayan doğu rotasını izlemiş, ancak İspanya dâhil değildir (Leibetseder, 2017). İsviçre ise bazen Alpler'in diğer tarafına ulaşmak için alternatif bir rota olarak dahil edilmiştir. Büyük Tur hakkındaki yaygın bir fikir, Avrupa'nın güneyinin kuzey Avrupalılar için bir mıknaats olduğudur. Gerçekten de turistlerin çoğunluğunun yönü bu olmuştur, ancak İngilizlere ek olarak, eğitim amaçlı güneye giden Alman, Hollandalı ve Polonyalılar da vardır ve oldukça fazla İtalyan, genellikle daha geniş dünyayı keşfetmek için kuzeye yönelmiştir (Van Strien-Chardonneau, 2017).

### **Büyük Turların Sosyal ve Kültürel Katkıları**

Büyük Turlar, özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa aristokrasisinin genç üyelerinin kültürel ve eğitim amaçlı yaptığı seyahatler olarak bilinmektedir. Büyük Turlar, katılımcılara sanatı, tarihi ve farklı kültürleri keşfetme imkânı sunarak önemli sosyal ve kültürel katkılarda bulunmuştur. Büyük Turlar, turistlerin farklı kültürlerle tanışmasını sağlayarak onların dünya görüşlerini genişletmiştir. Turistler, yüzyıllardır var olan sanat eserlerini, mimari yapıları ve antik kalıntıları yerinde görerek tarihe dair derin bir anlayış geliştirmiştir. Bu turlar, katılımcıların çeşitli müzik, edebiyat ve felsefe akımlarını tanımasına yardımcı olmuştur (Goldsmith, 2017). Özellikle İtalya'daki Rönesans eserlerini incelemek, kültürel zenginliği anlamak açısından önemli bir deneyim olarak kabul edilmiştir. Sanat, tarih ve mimari alanlarında elde edilen

bilgiler, Avrupalı soyluların ve entelektüellerin sanat koleksiyonları yapmalarını ve bu alanlarda hamiliği desteklemelerini sağlamıştır (Maitte, 2017).

Büyük Turlar, soyluların ve varlıklı sınıf mensuplarının sosyal çevrelerini genişletmelerine olanak tanımıştır. Farklı ülkelerdeki soylular ve entelektüellerle tanışmak, sosyal ağların oluşumunda ve uluslararası ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Seyahat sırasında yapılan etkileşimler, Avrupa'daki aristokrat sınıflar arasında kültürel benzerliklerin fark edilmesine ve bazı sosyal geleneklerin yayılmasına katkı sağlamıştır. Öte yandan, Büyük Turlar sırasında farklı sınıflardan insanların yaşam koşulları da gözlemlenmiş; bu durum, sosyal farklılıkların daha iyi anlaşılmasına yol açmıştır (Simmonds, 2017).

Sanat ve mimari konusundaki etkileşimler, gezginler kendi ülkelerine dönünce gördükleri stilleri taklit etmelerine veya yeni eserlerin yaratılmasını teşvik etmelerine neden olmuştur. Bu durum, mimaride ve sanatta Avrupa genelinde yeni akımların Avrupa genelinde yeni akımların ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Turistler, yurt dışından sanat eserleri, kitaplar ve antika eşyalar getirerek kültürel mirasın korunmasına ve sanat koleksiyonculuğunun yaygınlaşmasına öncülük etmişlerdir. Özellikle İngiltere'de, Büyük Turlar sayesinde Klasik ve Rönesans mimarisinin popülerleşmesi görülmüştür (Black, 2011; Spadafora, 2015).

Büyük Turlar, genç Avrupalı soyluların farklı dilleri öğrenmelerini sağlamıştır. Fransızca, İtalyanca ve Almanca gibi dillerde iletişim kurabilme becerisi, kültürel etkileşimleri daha anlamlı hale getirmiştir (Leibetseder, 2017; Tosi, 2020). Dil becerilerinin yanı sıra farklı gelenek ve göreneklere öğrenmek, kültürel çeşitliliğe dair daha hoşgörülü ve anlayışlı bir tutum geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Büyük Turlar, Avrupa'nın kültürel mirasının tanınması ve korunması açısından da etkili olmuştur. Turistler, Antik Roma ve Yunan uygarlıklarının kalıntılarını gezerek, bu kültürel mirasın önemini daha iyi kavramıştır. Bu turlar, arkeolojik kazılara ve eski eserlerin belgelenmesine yönelik ilgiyi artırarak kültürel miras bilincinin oluşmasına katkı sağlamıştır (Falx, 2022).

Büyük Turlar, modern turizmin temellerini atarak seyahati eğitim ve kültürle ilişkilendirmiştir. Bu turlar, seyahat etmenin yalnızca bir macera değil, aynı zamanda önemli bir eğitim aracı olarak kabul edilmesine yol açmıştır (Tosi, 2020). Turizm sektörünün gelişimine de katkıda bulunan bu geziler, gezginler için rehberlik hizmetleri, konaklama ve ulaşım olanaklarının iyileştirilmesine öncü olmuştur. Büyük Turlar, bireylerin ve toplumların kültürel ve sosyal yapısında derin etkiler bırakan bir fenomen olarak, Avrupa tarihine ve kültürel mirasına önemli katkılarda bulunmuştur (Ceserani vd., 2017; Sweet, 2007). Bu seyahatler, entelektüel ve sanatsal gelişimi desteklerken, dünya kültürlerine daha açık ve anlayışlı bir bakış açısının benimsenmesine yol açmıştır.

Büyük Tur'un bir diğer önemli katkısı da "Doğu"ya olan ilginin artması olmuştur. Büyük Tur'un güzergâhları başlangıçta Avrupa'nın büyük kültürel merkezlerine odaklanırken, bu bölgelerin sömürgeleştirilmesi yeni koridorlar açtıkça, yavaş yavaş Avrupa kıtasının sınırlarının ötesine, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'ya doğru genişlemeye başlamıştır (Falx, 2022). Bu bölgelerden getirilen egzotik eşyalar Avrupalıların hayal gücünü ateşlemiştir. Bu uzak diyarların gizemini ve güzelliğini yakaladığı düşünülen eşyalar oldukça koleksiyonluk hale gelmiş ve Avrupalı sanatçılar, bu güzelliği kendi çalışmalarında yakalamaya çalışmışlardır (Marino, 2015). Ustaları incelemek için oraya seyahat ettikten sonra İtalyan resim tekniklerinden etkilenen Charles Landelle, Batı resim stilleriyle doğunun güzelliğini yakalamaya çalışmıştır. Böylesi kültürel ve sanatsal yayılma, Büyük Tur'un karakteristik bir etkisini temsil etmekte ve önümüzdeki on yıllar ve yüzyıllar boyunca Avrupa sanatını etkileyeceği öne sürülmektedir (Calliope, 2023).

Büyük Tur'un bir diğer önemli katkısı da Büyük Tur deneyiminin önemli bir parçası olan hediyelik eşya koleksiyonculuğunun yükselişi olmuştur. Bu hediyelik eşyalar arasında resimler, heykeller, baskılar, gravürler, haritalar, kitaplar, el yazmaları, mücevherler, kumaşlar ve diğer dekoratif nesnelere yer almaktadır. Bu ürünler genellikle yerel zanaatkarlardan, satıcılardan veya sokak satıcılarından satın alınmış ve gezginin deneyiminin somut bir hatırlatıcısı olarak hizmet etmeleri amaçlanmıştır. Hediyelik eşyalar sadece hatıralar değildir; aynı zamanda zenginlik ve inceliğin sembolleri ve gezginlerin evlerinde kültürel ve sosyal inceliklerinin bir işareti olarak sergilenmektedir (Hornsby, 2015; Colletta, 2015).

Tur sırasında Fransız ve İtalyan kraliyet ailesini ve İngiliz diplomatlarını ziyaret etmek yaygın bir eğlence olmuştur. Sanat çalışması ve koleksiyonu, Büyük Turistler için neredeyse isteğe bağlı olmayan bir meşguliyet haline gelmiştir (Thompson, 2015). Birçoğu çeşitli ülkelerden tablolar, antikalar ve el yapımı eşyalarla evlerine dönmüşler ve lüks hediyelik eşyalar satın alabilecek maddi güce sahip olanlar bunu fazla bir şekilde yapmıştır. Paris ziyareti, Avrupalı gezginler için Fransa'daki başlıca ilgi çekici yer olmuştur. Aslında, çoğu ziyaretçi Fransa'da yalnızca iki güzergâha aşınadır: sınırdan Paris'e ve Paris'ten İtalya'ya.

Birçok ziyaretçinin Fransa'daki diğer bölgeler hakkında bilgisi yoktu, ancak Loire Vadisi'nde genç gezginlerin -özellikle İngilizlerin- Fransızca dil derslerine katılması moda olmuştur (Ansell, 2017). Ülkedeki bu sınırlı deneyim, onları Büyük Tur'un ilk günlerinden sonuna kadar devam eden Fransız gelenekleri hakkında güçlü fikirler dile getirmekten alıkoymamıştır. İskoç gezginler Archibald Alison ve Patrick Fraser Tytler, Fransızlar hakkındaki izlenimlerini şu sözlerle özetlemişlerdir (1815:140):

“Fransızları hemen hemen diğer tüm uluslardan ayıran şey, güzel sanatlara ve zarif eğlencelere olan ilginin halkın her kesiminde genel olarak yaygın olmasıdır. Hemen hemen tüm Fransızlar, Paris'in kamu binalarına ve resim ve heykel koleksiyonlarına sadece gurur duymakla kalmaz, aynı zamanda ilgi duyarlar... Bu kesimdeki erkekler, bizim durumumuzda olduğu gibi, sadece içki kulüplerinde veya duyuşsal tatminlerde rahatlama aramazlar; ancak kadınlarla birlikte, sohbet, müzikte ve dans, tiyatrolarda ve operalarda, kafelerde ve gezinti yerlerinde, görmede ve görülmede rahatlama ararlar.”

Fransız ulusal karakterinin olumlu algısı, Büyük Tur'un evrimi boyunca baskın görünmektedir. Örneğin, on yedinci yüzyılın başlarında, Fransa'daki en eski ve en seçkin ailelerden birinin başı olan ve Avrupa'nın birçok hükümdar hanedanıyla bağlantısı olan Rohan Dükü, Kıta'da önemli bir süre seyahat ettikten sonra şunları yazmıştır (Babeau, 1928: 35):

“Fransız ulusu çok cesur, çok merhametli, barışta ve savaşta çok nazik, çok medeni ve çok manevi olarak kabul edildi; bu erdemler büyük bir hafiflik, tutarsızlık, küstahlık, kibir ve aşırı özgüvenle karşılaştırılır”

Kendisinden alıntı yapan Babeau, bunların daha sonra Fransa'ya gelen tüm ziyaretçiler tarafından fark edilen nitelikler ve kusurlar olduğunu ve ikincisine yapılan herhangi bir vurgunun öznel önyargılara dayandığını öne sürmektedir.

İtalya'ya giden erkekler ve kadınlar için seyahatin önemli bir yönü, sosyalleşme fırsatları sağlaması olmuştur. Sosyal etkileşim, başka türlü boş zamanları doldurmuş ve aynı zamanda kişinin eve dönüşünde işe yarayabilecek sosyal bağlantılar edinmesinin bir yolu da olmuştur. Sosyalleşme ritüelleri, seyahat edenin İtalya'daki İngilizce konuşan toplum içindeki ve İngilizlerle karışan İtalyan toplumunun o kısımdaki konumunu belirlemiştir. İngiltere'de olduğu gibi, sosyalleşme sorumlulukları erkeklerden çok kadınların üzerinde yoğunlaşmıştır. Örneğin, Pomfret Kontesi, mektuplarında birçok kez, akşam yemeği daveti için giyinmek üzere yeterli zaman bırakmak amacıyla dışarı çıkıp gezmek yerine sabah evde kaldığını belirtmiştir (Phillips, 1805). Kadınların zamanı, diğer İngiliz ziyaretçileri ve İngiliz arkadaşlığını kabul etmeye istekli olan İtalyanları ziyaret etme ve sırayla ziyaret alma gibi sosyal sorumluluklarla yoğun bir şekilde meşgul olmuştur.

### **Büyük Turların Turizm Tarihindeki Yeri**

16. ve 19. yüzyıllar arasında seyahat genellikle pahalı ve zahmetli olmuştur. Gezginler genellikle kıta boyunca otobüsle seyahat etmişlerdir ve Büyük Tur iki ila sekiz yıl sürebilmektedir. Sonuç olarak, yolculuk yalnızca ayrıcalıklı sınıflar için mümkün olmuştur ve tipik Büyük Turist, maddi imkânı ve boş zamanı olan genç bir adamdır. Seyahat, Yunan ve Latin edebiyatında kapsamlı bir temele sahip olması gereken klasik eğitimi tamamlamak için gerçekleştirilmiştir. Büyük Turistlerin diğer ülkelerin siyaseti, ekonomisi ve kültürü hakkında bilgi edinmesi beklenen bir durum olmuştur. Büyük Turiste genellikle cicerone lakaplı, gezginin uygun davranışlarını sağlamakla görevli bir öğretmen veya koruyucu eşlik etmiştir (Spadafora, 2015; Black, 2017). Bu refakatçiler bazen din adamları olmuştur, ancak daha sıklıkla kendi başlarına seyahat edemeyen klasik bilginlerdir.

Sözlüğe göre turizm, “gezme, zevk için seyahat etme teorisi ve pratiği”dir (OED). Kelime, İngiliz zengin sınıflarının genç erkeklerin eğitimlerini tamamlamak için kıta Avrupası'nın geniş turlarına gönderildiği Büyük Tur döneminin sonlarında ortaya çıkmıştır (Leiper, 1979: 391). Kökenleri, turizmin temel özelliği olan başlangıç noktasına geri dönmeyi yansıtan bir daireyi tanımlamak için kullanılan Yunanca terimi içermektedir. Büyük Tur, belgelenen ilk kapsamlı turist hareketidir ve araştırmacıların büyük ilgisini çekmiştir Zuelow (2016: 3), “turizmin hikâyesinin şu anda anladığımız şekliyle [...] Büyük Tur'dan doğduğunu” öne sürmüştür. Büyük Tur terimi, seyahat yazarı Richard Lassels tarafından 1670'te yayınlanan *Voyage to Italy* (İtalya Seyahati) adlı kitabında ortaya atılmıştır (Chaney, 1985). Seyahatler zorlu ve uzun olmuştur; bugün düşündüğümüz turizm altyapısı mevcut değildir. Genç kaşiflerin Batı Avrupa'daki macera dolu yolculukları, günlükleri, dergileri ve mektuplarıyla kanıtlanmakta ve bu kaynaklarda tur güzergahları, ziyaret edilen ülkelere dair izlenimler, konaklama yerleri ve ulaşım biçimleri hakkında bilgiler yer almaktadır (Towner, 1984). Büyük Tur, örneğin turistin sosyal sınıfına veya takip edilen rotaya göre çeşitli şekillerde tanımlanabildiğinden, birleştirici olmayan kavramlara sahip farklı disiplinlerden araştırmacıları etkilemiştir.

Büyük Tur'a katılmanın değişen motivasyonlarının yanı sıra, turların rotaları, güzergâhları ve yorumları da zamanla değişti. Mekânsal desenler benzer kalsa da, turistlerin merkezi odak noktaları Klasik Büyük Tur'dan Romantik Büyük Tur'a değişmiştir (Towner, 1985). Paris, Roma ve Venedik gibi şehirler ve Rönesans antikalarının bulunduğu yerler herhangi bir Büyük Turist için merkezi öneme sahiptir, ancak diğer mekânsal alanların önemi turistlerin motivasyonlarındaki ve istenen sonuçlardaki değişikliklerle dalgalanmıştır. Turizmin ortaya çıkan romantizmi, doğal manzaraların yeniden takdir edilmesine ve turist destinasyonunun farkındalığına yol açan temel gelişme olmuştur (Berghoff ve Korte, 2002). Ayrıca daha benmerkezci ve kendini gerçekleştiren bir turist deneyimine de katkıda bulunmuştur (Chard, 2002). Bu dönemde, Avrupa kıtasını keşfederken varlıklı 20'li yaşlarındaki erkek ve kadın gezginlerin ve eğitimcilerinin ihtiyaçlarını karşılamak için özel rehber kitaplar, tur rehberleri ve turizm sektörünün diğer yönleri geliştirilmiştir.

Turun süresi giderek kısalmış ve Büyük Tur'un düşüşü çeşitli toplumsal gelişmelere ve değişimlere bağlanmıştır. 1790'lardaki Fransız Devrim Savaşı, aristokratların statüsünde bir düşüş ve aynı zamanda büyüyen bir orta sınıf ile ilişkilendirilmiş ve bu da Avrupa'da seyahatin yüzünü değiştirmiştir (Duché, 2017). Sanayi Devrimi sırasında teknolojik gelişmeler ve özellikle 19. yüzyılın başlarında buharla çalışan ulaşımın tanıtılması, seyahat modlarında bir değişikliğe daha da katkıda bulunmuş ve Büyük Tur önemini yitirmiştir. Seyahat etme motivasyonu, bilgi ve kişisel gelişim peşinde koşmaktan saf eğlence, dinlenme ve rahatlamaya doğru değişmiş ve turizm, ticarileştirilmiş bir tüketim biçimi haline gelmiştir.

## **SONUÇ TARTIŞMA ve ÖNERİLER**

Turizm, sürekli büyümeyi sürdürme, değişikliklere uyum sağlama ve aynı zamanda ulusal kimlikleri ve toplumları şekillendirme esnekliğine sahiptir. Berghoff ve Korte (2002: 1), turizmin Batı yaşamının "yerinden edilme, huzursuzluk ve imaj yönelimini" temsil ettiğini özetlemiştir. Turizmin ekonomik ve toplumsal refahın önemli bir itici gücü olarak kabul edilmesiyle, akademik ilgi önemli ölçüde artmıştır. Gelecekteki büyümeyi teşvik etmek ve turizmi ekonomik bir itici güç olarak sürdürmek için, çeşitli çalışmalar boş zaman seyahatlerinin ardındaki motivasyon ve çağdaş turistlerin seyahat davranışları hakkında daha bütünsel bir anlayış kazanmayı amaçlamıştır. Ürün ve destinasyon yaşam döngüleri önerilmiş olsa da bireysel turistlerin zaman içindeki yaşam döngüleri yeterince değerlendirilmemiştir.

1950'de 25 milyon turist uluslararası bir tatile çıkarken bugün uluslararası turizm 1,3 milyar varışa ulaşmıştır (UNWTO, 2024). "Bu üstel büyüme neden gerçekleşmiştir?" sorusuna basitçe yanıtlamak gerekirse, dolaşım özgürlüğü, ekonomilerin gelişimini ve dolayısıyla tüketim ekonomisinin genişlemesini sağlamaktadır. Tarihsel olarak, turizmin evrimi birkaç temel aşamayla tasvir edilebilmektedir. Örneğin, Orta Çağ'da seyahat, hac yolculuğuna çıkan insan sayısına bağlı olarak artarken, Romantik dönemde seyahat, duygu ve bireyselliğe yapılan vurgu ve geçmişin ve doğanın yüceltilmesiyle Büyük Tur'un ve modern turist kavramının gelişmesine yol açmıştır. Başka bir açıdan bakıldığında, teknolojik ilerleme turizm gelişiminin itici gücü olmuştur. Turizm tarihine bakıldığında ve Avrupa Büyük Turu gibi önemli tarihi dönüm noktası üzerinde düşünüldüğünde ve aynı zamanda bilgi geliştirme ve dijitalleşmeye yönelik artan talep gibi turizmdeki güncel gelişmeler ve olgular dikkate alındığında, birkaç paralellik belirgin hale gelmektedir.

18. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar, daha yüksek bir sosyal statüye sahip genç İngiliz yetişkinlerin Avrupa kıtasında Büyük Tur yapması bir gelenektir. Çok sayıda genç İngiliz Fransa ve İtalya'yı ziyaret etmiştir. Paris, Roma, Venedik, Floransa ve Napoli gibi şehirlerde çocukluktan yetişkinliğe geçiş ritüellerini deneyimlemişlerdir. Ancak, Büyük Tur gelenekleriyle bağlantılı bazı klişeler tarihsel gerekçelerle haklı çıkarılamaz ve bunları şimdi açıklamak en iyisidir. Birincisi, Büyük Tur'un geçmiş medeniyetlere duyulan ilgi ve klasik mirasın Kıta'da nasıl hayatta kaldığını keşfetme arzusundan esinlenmiş olmasıdır. Ancak, yabancı insanlar, teknikleri ve endüstrileri hakkında bilgi edinmek için yurtdışına gitme uygulaması, elçiler gözlemci veya hatta casus gibi davranmaya başlar başlamaz uygun bir ekonomik ve stratejik bilgi toplama biçimine dönüşen daha eski bir olgudur. Ticari bilgi edinmek için yapılan seyahatler, erken modern dönemde yurtdışından yenilik ithal etme uygulaması yaygınlaşır yaygınlaşmaz, Avrupa'nın kuzeyinden güneyine ve tam tersi yönde iki yönlü hale gelmiştir. İngiliz-Galli James Howell'ın durumu oldukça örnek bir durumdur. Bir gezgin olarak edindiği deneyimden siyasi bir kariyer yapmadan önce, yurtdışına ilk kez, kendisini Venedik'e yeni teknikler öğrenmesi ve Murano'daki cam fabrikasından işçi kiralaması için gönderen bir Londra cam şirketinin elçisi olarak çıkmıştır. İtalyan mimar Pietro Guerrini, Toskana Büyük Dükü tarafından, diğer ulusların imalat alanındaki başarıları hakkında bilgi ve örnek toplamakla görevlendirilerek ters yöne gönderilmiştir.

Bir diğer kalıcı klişe ise kadınların asla Büyük Tur'a katılmamış olmasıdır. Seyahat etmenin zorluğunun birçok aristokrat aile tarafından ergenlik çağındaki oğullarının erkekliğini biçimlendirme fırsatı olarak görüldüğü doğrudur. Ancak kıtalararası bir tur, yabancıların sergilediği sosyal ve kültürel farklılıkları anlamamanın bir yolu olarak görülmeye

başlangığında, kadınlar bunda yalnızca önemli bir rol oynamakla kalmamış, aynı zamanda seyahat yazılarında erkekler kadar üretken hale gelmişlerdir. Büyük Tur'un sonlarına doğru kadınlar tarafından yazılan seyahat anlatılarının sayısı, entelektüel motivasyonları ve yayınlarını kadın okuyuculara hedefleme konusundaki ilgileri konusunda şüpheye yer bırakmamaktadır. Son olarak, bugün birçok kişi belirli milletlerin yabancı dilleri öğrenmeye diğerlerinden daha yatkın olduğuna inanırken, erken modern Avrupa'da bu tür motivasyonların ulusal geçmişten ziyade kültürel iklime bağlı olduğuna dair çok sayıda kanıt bulanabilmektedir.

Fransa ve İtalya gibi Avrupa ülkeleri, antik çağlardan Orta Çağ, Rönesans, Aydınlanma ve Romantizm'e kadar turistler için popüler bir destinasyon olmuş ve bugün hala en sık ziyaret edilen ülkeler arasında olmaya devam etmektedir. Büyük Tur döneminde seyahat, bilgi edinmek, bilim yapmak ve kendini geliştirmek için bir fırsat olmuştur. Günümüzde, bilgiye anında ve evrensel erişim çağında, turistlerin seyahate hazırlanmasının daha kolay olması beklenebilmektedir; ancak, modern turistlerin motivasyonlarının geçmiş turistlerin motivasyonlarına benzer olup olmadığı sorusu gündeme gelebilmektedir.

Büyük Turun duraklarından biri olan İtalya'ya bu dönemde yapılan seyahatler İtalyan kültürünü ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir. Ülke, Montaigne, Descartes, Montesquieu, Goethe ve diğer birçok turist için bir düşünme nesnesi haline gelmiştir. Birçok gezgin düşünür, hala en popüler tatil yerlerinden biri olmaya devam eden ülkeyi eserlerine aktarmışlardır. Özellikle Büyük Tur döneminde, İtalya'ya yapılan seyahatler esas olarak tarihi ve sanatsal değer taşıyan yerleri ziyaret etmek eğitim amaçlıydı. Modern turistler için, bilgi edinmek için İtalya'ya yapılacak bir seyahat, Richard Butler (2006: 15) tarafından açıklanan ve modern turizm biçimlerine dönüşü işaret eden bir eğilimin örneği olabilmektedir. Bu, Yousaf, Amin ve Santos (2018) tarafından da belirtildiği gibi, genç turistler arasında eğitime olan artan ilgiyle tutarlıdır. Bu makalede açıklanan çalışmanın sonuçları, Carlos Monterrubio'nun (2019) yaptığı gözlemleri doğrulamaktadır; bu gözlemlere göre, günümüzde eğitimsel amaçlara ek olarak, "günlük rutinden kaçma" arzusuyla bağlantılı başka, daha önemli nedenler de vardır.

Seyahat için en önemli motivasyon, kalıcı ikamet yerini terk etme ihtiyacıdır. Seyahatin kendisi sadece eğlence için veya yeni deneyimler edinme fırsatı olarak kullanılabilir. Bu gibi durumlarda, bir varış noktasının seçimi ikincil öneme sahiptir. Sanat eserleri ve kültürel anıtlar gibi ilgi çekici yerler, Büyük Turun ana motivasyonları arasında olmuştur. Modern turist için varış noktasının Roma, Londra veya Dubai olması önemli değildir. Geçmişteki Büyük Turistlerin aksine, daha önemli olan eğlence arayışı, konserlere ve diğer etkinliklere, festivallere veya tipik gece partilerine katılmaktır. Motivasyonlardaki bu fark, modern turistlerin "çok seçenekli" deneyimler aradığını, çeşitli destinasyonları seçtiğini, daha sık seyahat ettiğini ve pazar değişikliklerine hızlı tepki verdiğini vurgulayan Ulf Sonntag'ın (2006) bulgularıyla tutarlıdır. Bu, turistlerin sürekli olarak yeni yerler ve deneyimler aramasıyla sonuçlanan "Üç dakikalık kültür" olgusuna karşılık gelmektedir. Medyanın her yerde olması (çoğunlukla görsel, Batı ülkelerinde), giderek daha fazla şeyin "sıradan" görünmesi ve turistlerin hala aradığı "olağanüstü" deneyimleri bulmanın çok zor olması anlamına gelmektedir.

## KAYNAKÇA

Alison, A. ve Tytler, P. F. (1815). *Travel in France: during the years 1814-1815*. Edinburgh: Roject Gutenberg.

Ansell, R. (2017). Foubert's Academy: British and Irish elite formation in seventeenth-and eighteenth-century Paris and London. R. Sweet, G. Verhoeven ve S. Goldsmith (Eds.), *Beyond the grand tour: Northern metropolises and early modern travel behaviour* içinde (46-64). London: Routledge.

Babeau, A. (1928). *Les Voyageurs en France: depuis la Renaissance jusqu'à la Révolution*. Paris: Tours Maison Alfred Mame Et Fils.

Berghoff, H. ve Korte, B. (2002). Britain and the making of modern tourism an interdisciplinary. H. Berghoff, B. Korte, R. Schneider ve C. Harvie (Eds.), *The making of modern tourism: the cultural history of the British experience 1600-2000* içinde (1-20). New York: Palgrave Publishers.

Black, J. (2011). *The British and the grand tour*. London: Croom Helm.

Burdon, G. (1960). Sir Thomas Isham: An English collector in Rome in 1677 - 78. *Italian Studies* 15,1-25.

Burkart, A. J. ve Medlik, S. (1974) *Tourism: Past, Present and Future*. London: Heinemann.

- Burke, J. (1968) *The grand tour and the rule of taste*. R. F. Brissenden, (ed.), *Studies in the eighteenth century*, içinde (231-250). Canberra: Australian National University.
- Butler R. (2006). Volatile demand for tourism? – We can only market efficiently to what we know, rather than to what we imagine. P. Keller, T. Bieger (eds.), *Marketing efficiency in tourism* içinde (13-22), Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Calliope (2023). The Grand Tour: Artistic and intellectual diffusion. <https://www.proantic.com/antiques-art-design-magazine/the-grand-tour-souvenirs-artistic-and-intellectual-diffusion/#:~:text=Cultural%20Significance%20of%20the%20Grand%20Tour&text=The%20Grand%20Tour%20helped%20to,of%20European%20art%20and%20architecture>.
- Ceserani, G., Caviglia, G., Coleman, N., De Armond, T., Murray, S. ve Taylor-Poleskey, M. (2017). British travelers in eighteenth-century Italy: The grand tour and the profession of architecture. *The American Historical Review*, 122(2), 425–450. <https://www.jstor.org/stable/26576711>
- Chard, C. (2002). From the sublime to the ridiculous: The anxieties of sightseeing. H. Berghoff, B. Korte, R. Schneider ve C. Harvie (eds.). *The making of modern tourism: the cultural history of the British experience 1600-2000* içinde (47-68), New York: Palgrave Publishers.
- Colletta, L (2015). Ripley's tour: The grand tour as confidence trick in the talented Mr. Ripley. Colletta, L. (eds.). *The Legacy of the Grand Tour New Essays on Travel, Literature, and Culture*, içinde (155-168), Fairleigh Dickinson University Press.
- Duché, E. (2017). Revolutionary ruins: The reimagination of French touristic sites during the Peace of Amiens. R. Sweet, G. Verhoeven ve S. Goldsmith (eds.), *Beyond the grand tour: Northern metropolises and early modern travel behaviour* içinde (203-221). London: Routledge.
- Falx, M. S. (2022). *A grand tour of the Roman Empire*. London: Profile Books Ltd.
- Ford, B. (1981). The grand tour. *Apollo* 114, 390-400.
- Gleadhill, E. (2018). Improving upon birth, marriage and divorce: the cultural capital of three late eighteenth-century female Grand Tourists. *Journal of Tourism History*, 10 (1), 21-36.
- Goldsmith, S. (2017). *The social challenge: Northern and central European societies on the eighteenth-century aristocratic Grand Tour*. R. Sweet, G. Verhoeven ve S. Goldsmith (eds.), *Beyond the grand tour: Northern metropolises and early modern travel behaviour* içinde (65-82), London: Routledge, London.
- Hale, J. R. (1954). *England and the Italian Renaissance*. The growth of interest in its history and art. London: Faber and Faber.
- Hornsby, C. (2015). Ellis Cornelia Knight as artist, writer, and traveler in late eighteenth-century Italy. L. Colletta (ed.), *The legacy of the grand tour new essays on travel, literature, and culture* içinde (21-36), Fairleigh Dickinson University Press.
- Houghton, W. E. (1942). The English virtuoso in the seventeenth century. *Journal of the History of Ideas* 3, 51-73, 190-219.
- Leibetseder, M. (2017). Between specialisation and encyclopaedic knowledge: Educational travelling and court culture in early eighteenth-century Germany. R. Sweet, G. Verhoeven ve S. Goldsmith (eds.), *Beyond the grand your: Northern metropolises and early modern travel behaviour* içinde (108-124), London: Routledge, London.
- Leiper, N. (1979). The framework of tourism. *Annals of Tourism Research*, 6 (4), 390-407.
- Lassels, R. (1670). *The voyage of Italy*. Paris.



- Maitte, C. (2017). The European 'Grand Tour' of Italian entrepreneurs. R. Sweet, G. Verhoeven ve S. Goldsmith (eds.), *Beyond the grand tour: Northern metropolises and early modern travel behaviour* içinde (161-182), London: Routledge.
- Malins, E. (1966). *English landscaping and literature 1660- 1840*. Oxford: University Press.
- Manai, A. (2018). The origins of Tunisian tourism. *Journal of Mediterranean Studies*, 27 (1), 49-61.
- Manwaring, E. (1925). *Italian landscape in eighteenth century England*. London: Oxford University Press.
- Marino, E. (2015). Three British women travelers in Egypt: Sophia Lane Poole, Lucie Duff Gordon, and Emmeline Lott. L. Colletta (ed.), *The legacy of the grand tour new essays on travel, literature, and culture* içinde (51-70), Fairleigh Dickinson University Press.
- Michael, G. ve Brennan (2004). (ed.), The origins of the grand tour, the travels of Robert Montagu, Lord Mandeville, 1649–1654, William Hammond, 1655–1658, Banaster Maynard, 1660–1663. London.
- Monterrubio, C. (2019). Exploring nudist festival attendance at a Mexican beach: a tourist motivation approach. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 36(5), 583-594, doi.org/10.1080/10548408.2019.1604295.
- Niezgoda, A. (2019). A Comparison of Motivations behind Tourism Trips to Italy – Travellers of the Grand Tour Era vs. Modern Tourists. *Studia Periegetica nr 4(28)*, 43-55. 10.26349/st.per.0028.03
- Pauncefort, E. (2017). The Duc de Rohan's voyage of 1600: Gallocentric travel to England in the formation of a French noble. R. Sweet, G. Verhoeven ve S. Goldsmith (eds.), *Beyond the grand tour: Northern metropolises and early modern travel behaviour* içinde (27-45), London: Routledge.
- Pearce, P. L. (1982). *The social psychology of tourist behaviour*. Oxford: Pergamon.
- Phillips, R. (1805). *Correspondence between Frances, Countess of Hartford, and Henrietta Louisa, Countess of Pomfret between years 1738 and 1741*. I. Gold, London.
- Quadflieg, H. (2002). Approved civilities and the fruits of peregrination elizabethan and jacobean travellers. H. Berghoff, B. Korte, R. Schneider ve C. Harvie (eds.). *The making of modern tourism: the cultural history of the British experience, 1600-2000* içinde (21-46), New York: Palgrave Publishers.
- Robinson, H. (1976). *A geography of Tourism*. London: MacDonald and Evans.
- Seeler, S. (2020). The evolution of the Grand Tour in the digital society. U. Yeoman ve U. McMahon-Beattie (eds.), *The future past of tourism*. içinde (174-187), Bristol, Blue Ridge Summit: Channel View Publications.
- Simmonds, J. (2017). History of the grand tour. <https://educated-traveller.com/2017/11/23/history-of-the-grand-tour/>
- Sonntag U. (2006). Volatile tourism consumer = Stable tourism market? – Market research results on the demand side of the German holiday market. P. Keller, T. Bieger (eds.), *Marketing efficiency in tourism* içinde (23-34), Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Sutton, D. (1982). *Souvenirs of the grand tour*. London: Wildenstein.
- Spadafora, C. (2015). Tourists into teachers: The rise of the British Cicerone. British travel and collecting, c. 1597-1720. *University of Illinois at Chicago. Thesis*. <https://hdl.handle.net/10027/19470>
- Strien-Chardonneau, M. V. (2017). Amsterdam as global market and meeting place of nations: Perspectives of seventeenth- and eighteenth-century French travellers in Holland. R. Sweet, G. Verhoeven ve S. Goldsmith (eds.), *Beyond the grand tour: Northern metropolises and early modern travel behaviour* içinde (147-160), London: Routledge.
- Sweet, R. (2012). *Cities and the Grand Tour: The British in Italy, c. 1690–1820*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sweet, R., Verhoeven, G. ve Goldsmith, S. (2017) (eds). *Introduction*. *Beyond the Grand Tour: Northern Metropolises and Early Modern Travel Behaviour*. London: Routledge.

- Thompson, A. (2015). George Eliot on and off the beaten track: "Recollections" of Germany and Italy. L. Colletta (ed.). *The legacy of the grand tour new essays on travel, literature, and culture* içinde (71-92), Fairleigh Dickinson University Press.
- Tosi, A. (2020). *Language and the grand tour: linguistic experiences of travelling in early modern Europe*. New York: Cambridge University Press.
- Towner, J. (1984). *The European grand tour, circa 1550- 1840: A study of its role in the history of tourism*. University of Birmingham doctoral dissertation.
- Towner, J. (1985). The grand tour: a key phase in the history of tourism. *Annals of Tourism Research*, 12, 297-333.
- Turner, L. ve J. Ash (1975). *The Golden Hordes: International tourism and the pleasure periphery*. London: Constable.
- UNWTO (2024). World Tourism Barometer, 22(3), [https://pre-webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2024-10/Barom\\_PPT\\_Sept\\_2024.pdf?VersionId=d4eZTWSiGBRgMPB8DyT0xbEm7Cu1kcHs](https://pre-webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2024-10/Barom_PPT_Sept_2024.pdf?VersionId=d4eZTWSiGBRgMPB8DyT0xbEm7Cu1kcHs)
- Withey, L. (1997). *Grand tours and cook's tours: A history of leisure travel, 1750 to 1915*. New York: William Morrow.
- Yousaf A., Amin, I. ve Santos J.A.C., (2018). Tourists' motivations to travel. A theoretical perspective on the existing literature, *Tourism & Hospitality Management*, 24(1), 197- 211, doi.org/10.20867/thm.24.1.8.
- Zuelow, E. G. E. (2015). *A history of modern tourism*. London: Palgrave Macmillan.
- Zuelow, E. G. E. (2016). *Touring beyond the nation: A transnational approach to European tourism history*. London: Routledge.